

Kazakistan ve Türkiye Arasındaki Dış Ticaret¹

Dana KURYSHZHAN² & Halil ALTINTAŞ³

Öz: Bu çalışma, bağımsızlık sonrası Kazakistan ve Türkiye arasındaki dış ticaret ilişkilerini incelemektedir. Türkiye, Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuştur. Türkiye ile Kazakistan arasındaki ortak tarihi, kültürel ve manevi bağlar, ilişkilerin hızla gelişmesinin temelini oluşturmuştur. Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra başlayan Türkiye ile Kazakistan arasındaki resmi ilişkiler 30 yıldır devam etmektedir. İki ülke arasındaki ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkilerde yadsınamaz bir ilerleme kaydedilmiştir. Kazakistan'ın genel ekonomik durumu, ana sanayileri, Kazakistan'ın başlıca ihracat ve ithalatı, dış ticaretin yapısı ve ayrıca ana ticaret ortaklarının ihracat ve ithalattaki payı ele alınmıştır. Bu çalışmada temel veriler 2016-2020 yıllarını kapsarken, dış ticaret verileri 2013-2020 yıllarının kapsamaktadır. Günümüzde Kazakistan'ın dış ticaret alanındaki faaliyetleri oldukça çeşitlenmiştir. Kazakistan dünyanın 170'den fazla ülkesiyle ticaret yapmaktadır. Türkiye ve Kazakistan arasında hızla gelişmekte olan ikili ilişkiler uluslararası alana da yansımaktadır. Orta Asya da bulunan ülkelerin stratejik önemi yanı sıra, Türkiye'nin bu ülkeler ile tarihi ve kültürel ve gönül bağları olduğu için, Türkiye ile Kazakistan arasında ekonomik entegrasyonun gerçekleştirilmesi Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri için faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan Ekonomisi, Kazakistan ile Türkiye dış ticareti, Türk-Kazak ilişkileri

Foreign Trade Between Kazakhstan and Turkey

Abstract: This study examines foreign trade relations between Kazakhstan and Turkey after independence. Turkey was the first country to recognize the independence of Kazakhstan. The common historical, cultural, and spiritual ties between Turkey and Kazakhstan formed the basis for the rapid development of relations. Official relations between Turkey and Kazakhstan, which started after Kazakhstan gained its independence, have been continuing for 30 years. Undeniable progress has been made in the economic, cultural, and political relations between the two countries. The general economic situation of Kazakhstan, its main industries, the main exports and imports of Kazakhstan, the structure of foreign trade, as well as the share of its main trading partners in exports and imports are discussed. In this study, while the basic data cover the years 2016-2020, the foreign trade data covers the years 2013-2020. Today, Kazakhstan's foreign trade activities have diversified significantly. Kazakhstan trades with more than 170 countries in the world. The rapidly developing bilateral relations between Turkey and Kazakhstan are also reflected in the international arena. In addition to the strategic importance of the countries in Central Asia, the realization of economic integration between Turkey and Kazakhstan will be beneficial for Turkey and the Turkic Republics, since Turkey has historical, cultural, and spiritual ties with these countries.

Keywords: Kazakhstan Economy, Foreign trade between Kazakhstan and Turkey, Turkish-Kazakh relations.

¹Bu makale Erciyes Üniversitesi Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalında yapılan “Kazakistan’ ın Dış Ticareti: İhracat ve İthalatın Eğilimleri ve Özellikleri” adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

²Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans(Tezli) Öğrencisi, E-posta: dana.nurlanovna98@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-9079-8180

³Prof. Halil Altıntaş, Erciyes Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü. E-posta: haltintas@erciyes.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-8565-4294.

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 07-08-2022

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 30-08-2022

Araştırma Makalesi / Research Article

Giriş

Liberal bakış açısı, merkantilizmin müdahaleci bakış açısına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Liberalizm, Fransa'da Fizyokratlar tarafından kurulmuştur. Ancak Fizyokratlar, ekonomiyi bir bilim haline getirip, ekonominin yasalarını araştırmış olsalar da, üretime ilişkin dar görüşleri ve tutarlı bir değer teorisi oluşturamamaları, onların hızla unutulmasına neden olmuştur. Klasik okulun İskoç filozof ve ekonomist A. Smith ile başladığı genel olarak kabul edilmektedir. Smith, D. Ricardo, J.S. Mill gibi önemli İngiliz iktisatçılar klasik teoriye önemli katkılarda bulunmuşlardır (Karibayeva, 2006).

SSCB'nin dağılmasından sonra Kazakistan birçok ekonomik sorunla karşı karşıya kalmıştır. Başlıca bunlar; üretimde düşüş, işsizlik ve yüksek enflasyondur. Hükümet, ülke ekonomisini mali, parasal, altyapısal ve sosyal krizlerden kurtarmak için ekonomik reformlar uygulamaya başlamıştır. Ancak uygulanan ekonomik reformlar hemen sonuç vermemiştir (Kazibekova, 2013). Bu süreç, devletin izlediği isabetli iç ve dış politikaların yanı sıra, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda yapılan reformlarla birlikte ülkeye gelen yabancı sermaye, doğal kaynakların zenginliği gibi avantajların kullanılması ile siyasi ve sosyal istikrar sağlanarak atlatılmıştır. Yabancı yatırımcılar sayesinde finansal ve teknolojik destek alınmış, petrol ve doğalgaz sektörü başta olmak üzere ekonominin birçok sektöründe üretim, kalite ve ihracat artışı, teknolojik modernizasyon ve altyapı gelişimi sağlanmıştır (Bissaliyeva, 2011).

Türkiye ile Kazakistan arasında, Kazakistan'ın bağımsızlığından itibaren son derece sıcak ilişkiler tesis edilmiştir. Bağımsızlığından sonra, Kazakistan'ı ilk tanıyan ve ülkede ilk büyükelçilik açan ülke Türkiye olmuştur. Türk devleti tarafından atılan bu önemli adım, Türk işadamları tarafından da başarıyla devam ettirilmiştir. Bugün Kazakistan, Orta Asya'da Türk iş çevrelerinin en büyük iş hacmine sahip oldukları ve gelecek için de en büyük potansiyeli arz eden ülke konumuna gelmiştir (Kara ve Yeşilot, 2011).

Bu çalışmayla, Kazakistan ve Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda iki ülke arasındaki dış ticaret ilişkileri başta olmak üzere, ekonomik ilişkilerin mevcut durumu ortaya konularak, durum değerlendirmesi yapılmıştır. Seçilmiş olan dış ticaret verileri 2016-2020 yıllarını kapsamaktadır. Elde edilen bu veriler ile Kazakistan ve Türkiye arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler incelenmiştir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Kazakistan'ın genel ekonomik durumu incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Kazakistan'ın dış ticaret yapısı incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde Kazakistan ve Türkiye arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler incelenmiştir.

1. Kazakistan'ın Genel Ekonomik Durumu

Kazakistan Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından 1991 yılında bağımsızlığını kazanan ve Orta Asya'nın en geniş topraklarına sahip olan bir Türk devletidir. Ülke zengin yeraltı kaynaklarına, geniş tarım alanlarına, vasıflı işgücüne ve değerli endüstriyel altyapıya sahiptir. Uranyum, krom, kalay ve çinko rezervleri bakımından dünyanın ikinci, magnezyum rezervlerinde üçüncü ve bakır rezervlerinde beşinci sıradadır. Ayrıca kömür, demir ve altın rezervleri bakımından dünyanın ilk on ülkesi arasında yer alan Kazakistan, doğalgaz, petrol ve alüminyum rezervleri bakımından da sırasıyla on ikinci, on üçüncü ve on yedinci sırada yer almaktadır (Duran, 2002). Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Kazakistan, eski SSCB gibi ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Merkezi planlamadan serbest piyasa ekonomisine ve açık modele geçişte, başlangıçta yaşam ve üretim standartlarında düşüş gözlemlenmiştir (Karibayeva, 2006).

Kazakistan'ın ekonomisi çok yönlü bir ekonomiye sahiptir. Kazakistan ekonomisinde sanayi sektörü ve madencilik sektörü ön plandadır. Tarım ve hayvancılık sektörü de sanayi ve madencilik sektörlerinin yanı sıra Kazakistan ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca Kazakistan'da büyük petrol ve diğer mineral ve metal rezervlerinin bulunması ekonomiye yön vermektedir (Sarygulova, 2011). Ülke, üretiminin çoğu petrol ve gaz sektöründe yoğunlaşmakta ve sermaye ve tüketim mallarının üretimi, iç tüketim düzeyiyle örtüşmemektedir. Çoğu sermaye ve tüketim malları üreticisi, fiyat ve kalite açısından ithal mallarla rekabet halinde değildir. Ülkeye büyük miktarlarda ucuz ve kaçak mallar geniş ve açık durumdaki sınırlardan girmektedir. Petrol sektöründe artan yatırım ve üretim, sermaye malı ithalatının artmasının bir diğer önemli nedenidir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

Tablo 1'de Kazakistan'ın 2016-2020 yılların GSYİH düzeyi, büyüme oranı, kişi başı milli gelir düzeyi, enflasyon ve işsizlik oranlarının gelişimi gösterilmiştir.

Tablo 1. Kazakistan'a İlişkin Temel Ekonomik Göstergeler

Kazakistan	2016	2017	2018	2019	2020
GSYİH (milyon ABD doları)	137 278,30	166 806,30	179 337,80	181 665,90	171 083,70
GSYİH Büyüme (Sabit Fiyatlar-%)	1,1	4,1	4,1	4,5	-2,6
Resmî oranda kişi başına düşen GSYİH, ABD doları	7 714,80	9 247,60	9 812,50	9 812,50	9 121,70

EnflasyonOrani	8,5	7,1	5,3	5,4	7,5
İşsizlikOrani	5,0	4,9	4,9	4,8	4,9

Kaynak: Kazakistan Ulusal İstatistik Bürosu

1. Kazakistan'ın Dış Ticaret Yapısı

Kazakistan'ın mevcut dış ticaret yapısı büyük ölçüde eski Sovyet ekonomik sisteminin yarattığı bağlantılara dayanmaktadır. Bu sisteme dahil olan bütün cumhuriyetler ekonomik olarak birbirine çok bağlıydı ve Kazakistan da bu bağımlı üretim yapısının bir parçasıydı. Örneğin; Bir ülkede uçak üretilecek olsaydı, uçağın motoru herhangi bir cumhuriyette, tekerleği başka bir cumhuriyette, gövdesinin ve parçalarının montajı üçüncü bir cumhuriyette yapılmaktaydı (Kara ve Yeşilot, 2011).

Bugün Kazakistan, Sovyet sonrası döneminin dinamik bir şekilde gelişen devletlerinden biridir. Kazakistan Cumhuriyeti'nin 2050 yılına kadar kalkınma planının stratejik hedefi, Kazakistan'ın dünyanın en rekabetçi 30 ülkesi arasına girmesidir. Bunun için bir yandan hem üretim bazında gayri safi yurtiçi hasılda, hem de satın alma gücü paritesinde gayri safi yurtiçi hasılda yüksek büyüme oranları sağlayan devletin dış ticaret stratejisinin geliştirilmesi için belirli çabalar gerekmektedir. Diğer yandan Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve Avrasya Ekonomik Birliği (EAEU) kurallarına uyumu sağlamaktadır (Argyngazinov, 2021).

Bugün Kazakistan'ın dış ticaret faaliyeti büyük ölçüde çeşitlenmiştir. Kazakistan dünyanın 170'den fazla ülkesiyle ticaret yapmaktadır. Kazakistan, ekonomisini uluslararası kurumlara açık hale getiren aktif ve amaçlı bir dış ticaret politikası izlemektedir. Kazakistan'da, Dünya Bankası'nın bu metodolojisine göre GSYİH yapısında dış ticaret %66'dır (Kazakistan Cumhuriyeti Ticaret ve Entegrasyon Bakanlığı, 2020).

Kazakistan'ın başlıca ihracat ürünleri petrol, doğalgaz, kömür, canlı hayvan, deri ve tarım ürünleridir. İthal ettiği mallar ise ulaşım araçları, makine ve yedek parçaları, ayrıca dayanıklı tüketim mallarıdır. Son yıllarda dünyada petrol fiyatlarının yüksek olması nedeniyle ülkenin dış ticaret fazlası artmasına rağmen, Kazakistan dış ticaret yapısındaki dengesizlik nedeniyle zaman zaman dış ticaret açığı ile karşı karşıya kalabilmektedir. İhracatının önemli bir kısmını petrol ve ana metaller oluşturan bir ülkenin ihracat kazançları, bu malların dünya fiyatlarındaki değişimlerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Kazakistan ekonomisi büyük ölçüde ithalata dayalıdır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

Kazakistan, dış ticarete en büyük hammadde ihracatçısı olmasına rağmen, aynı zamanda en büyük ithalatçı ülkedir. Gıda ve tarım ürünleri ithalatından nispeten bağımsız olmakla birlikte, ithalatın en büyük payı makine ve teçhizatıdır. Ülkenin en önemli sektörlerinden biri olan petrolün üretimi ve nakliyesi için altyapının oluşturulması ve mevcut kapasitelerin iyileştirilmesi ihtiyacı bulunmakta olup ülke ağırlıklı olarak ekipman ithal etmektedir (Raikhan, 2015).

Tablo 2. Kazakistan'ın Dış Ticaret Göstergeleri (milyon ABD doları USD)

	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam Dış Ticaret Hacmi	62 113,6	78 102,9	94 769,7	97 774,9	86 469,9
Bir önceki yıla göre % değişme	81,2	125,7	121,3	103,2	88,4
İhracat	36 736,9	48 503,3	61 111,2	58 065,6	47 540,8
Bir önceki yılın yüzdesi olarak	79,9	132,0	126,0	95,0	81,9
İthalat	25 376,7	29 599,6	33 658,5	39 709,3	38 929,1
Bir önceki yılın yüzdesi olarak	83,0	116,6	113,7	118,0	96,4

Kaynak: Kazakistan Ulusal İstatistik Bürosu

2020 yılı için Kazakistan'ın Dış ticaret cirosu 86,4milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Onun içinde Kazakistan'dan 2020 yılı ihracatı 47,5 milyar ABD doları olarak ve Kazakistan'a yapılan ithalat 38,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3. Kazakistan'ın Ticaret Ortaklarının İhracatta Payı

Ülkeler	Özgül ağırlık, yüzde olarak					sıralama				
	2016	2017	2018	2019	2020	2016	2017	2018	2019	2020
Çin	11,5	12	10,3	13,8	19,8	2	2	2	2	1
İtalya	20,4	17,9	19,2	14,4	14	1	1	1	1	2
Rusya	9,4	9,6	8,6	9,8	10,5	3	4	4	3	3
Hollanda	8,9	9,8	10,1	7,6	6,6	4	3	3	4	4
Özbekistan	2,5	2,6	2,7	3,4	4,5	8	8	9	10	5
Türkiye	2,3	2,4	2	4,2	4,5	12	9	12	8	6
Hindistan	1,1	1,5	1,6	2,7	4,2	20	16	16	12	7
Fransa	4,9	5,9	6,3	6,3	3,9	6	6	5	5	8
İsviçre	6,6	6,4	4,7	4,6	3,3	5	5	7	7	9
Yunanistan	2,4	2	2	2,3	2,9	11	12	13	13	10

Kaynak: Kazakistan Ulusal İstatistik Bürosu

Ülkenin en büyük ticaret ortağı Çin'dir. Ayrıca, İtalya, Rusya, Hollanda, Özbekistan gibi ülkelerle ciddi ticari ilişkileri vardır. Türkiye ile ihracat hacmi 6. sırada yer almaktadır.

Tablo 4. İthalatta Ana Ticaret Ortaklarının Payı

Ülkeler	Özgül ağırlık, yüzde olarak					sıralama				
	2016	2017	2018	2019	2020	2016	2017	2018	2019	2020
Rusya	36,6	39,6	39,3	36	35,4	1	1	1	1	1
Çin	14,5	15,9	16	17,1	16,4	2	2	2	2	2
G. Kore	1,8	1,9	2,7	8,7	12,6	10	8	7	3	3
Almanya	5,7	5	4,9	3,8	4,7	3	3	3	5	4
ABD	5	4,2	3,8	3,4	3	4	4	5	7	5

Fransa	2,6	1,8	2	1,8	2,5	6	9	8	9	6
Türkiye	2,4	2,5	1,9	2,1	2,4	7	7	9	8	7
İtalya	3,3	3,2	4,4	4	2,4	5	5	4	4	8
Özbekistan	2,3	2,5	3,4	3,6	2	8	6	6	6	9
Belarus	1,3	1,8	1,8	1,7	1,7	14	10	10	10	10

Kaynak: Kazakistan Ulusal İstatistik Bürosu

Kazakistan'ın ülkelere göre ithalatta en büyük ticaret ortağı Rusya'dır. Ayrıca, Çin, Almanya, ABD, Fransa gibi ülkelerle ticari ilişkileri vardır. Türkiye ile ithalat hacmi 7. sırada yer almaktadır.

Kazakistan'dan 2020 yılı ihracatı %18,1 azalarak 47,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Kazakistan'ın başlıca ihraç ürünleri şunlardır; ham petrol - 23,7 milyar ABD doları (%49,9'luk bir payla), bakır ve bakır katotlar - 2,7 milyar ABD doları (%5,7), doğal gaz - 2,5 milyar dolar (%5,2), uranyum - 1,8 milyar dolar (%3,7), ferroalyajlar - 1,7 milyar dolar (%3,5), bakır cevherleri ve konsantreleri - 1,5 milyar dolar (%3,1), buğday - 1,2 milyar dolar (%2,4), demir cevherleri ve konsantreler - 1,1 milyar dolar (%2,2), cevherler ve değerli metal konsantreleri - 711.8 milyon ABD Doları (% 1.5), petrol ürünleri - 649.9 milyon ABD Doları (% 1.4) (Qaz Trade Ticaret Politikası Geliştirme Merkezi JSC, 2020).

2020 yılı için Kazakistan'a yapılan ithalat %2 azalarak 38,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Kazakistan'ın başlıca ithalat ürünleri şunlardır; buzdolapları, dondurucular ve soğutma ekipmanları - 1,9 milyar ABD doları (%4,8'lik bir pay ile), hava veya vakum pompaları, kompresörler ve fanlar - 1,3 milyar ABD doları (%3,5), telefonlar - ABD 1,3 milyar dolar (%3,3), perakende satışa sunulan ilaçlar - 1,2 milyar dolar (%3), boru bağlantı parçaları - 810, 4 milyon dolar (%2,1), arabalar 778,1 milyon dolar (%2), uçak 737,6 milyon dolar (%1,9)), sıvıları veya gazları filtrelemek için santrifüjler, ekipman ve cihazlar, 726,1 milyon \$ (% 1,9) (Qaz Trade Ticaret Politikası Geliştirme Merkezi JSC, 2020).

Tablo 5. Kazakistan'ın Dünyaya İhracatında Önde Gelen Ürünler

GTİP/No	Ürün tanımı	İhracatTutarı
270900	Ham petrol (petrol yağları ve bitümenli	33,6 milyar \$

	minerallerden elde edilen yağlar)	
271121	Doğalgaz (gaz halinde	2,8 milyar \$
740311	Rafine bakır-katotlar ve katot parçaları	2,3 milyar \$
720241	Ferro krom (C>%4)	1,6 milyar \$
284410	Tabii uranyum vb. bileşikleri; alaşımları, dispersiyonlar vs.	1,5 milyar \$

Kaynak: Ekonomik Araştırmalar Şubesi, 2021

Tablo 6. Kazakistan'ın Dünyadan İthalatında önde gelen ürünler

GTİP/No	Ürün tanımı	İthalatTutarı
848180	Diğer muslukçu eşyası	0,7 milyar \$
851712	Hücreli ağlar için veya diğer kablosuz ağlar için telefonlar	0,6 milyar \$
271121	Doğalgaz (gaz halinde)	0,6 milyar \$
300490	Tedavide/korunmada kullanılmak üzere hazırlanan diğer ilaçlar	0,6 milyar \$
880240	Uçak ve diğer havataşıtları (boş ağırlık>15000 kg)	0,6 milyar \$

Kaynak: Ekonomik Araştırmalar Şubesi, 2021

2. Kazakistan ve Türkiye Arasındaki Ticari ve Ekonomik İlişkiler

16 Aralık 1991'de bağımsızlığını kazandığında Kazakistan'ı tanıyan ilk ülke Türkiye olmuştur. Diplomatik ilişkiler 2 Mart 1992'de kurulmuş ve Türk büyükelçiliği 18 Nisan 1992'de çalışmaya başlamıştır (Batmaz, 2004).

Türkiye ile Kazakistan, arasındaki ortak tarihi, kültürel ve manevi bağlar ilişkilerimizin süratle geliştirilmesine temel teşkil etmiştir. Bağımsızlığını kazanmasının ardından Kazakistan ile imzalanan çok sayıda anlaşma ve protokolle çeşitli alanlardaki ilişkilerimizin

ve işbirliğimizin esasları düzenlenmiştir. Türkiye ile Kazakistan arasındaki siyasi ilişkilerin ulaştığı düzeye paralel olarak Kazakistan Türkiye'nin bölgedeki en önemli siyasi ve ekonomik ortaklarından biri haline gelmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı).

İkili ticaret hacmi 2013 yılında, ihracatı 1,04 milyar \$ ve ithalat 2,9 milyar \$ olmak üzere toplam 3,9 milyar dolara ulaşmıştır. Türk şirketlerinin 1993 yılından bu yana Kazakistan'da yaptıkları yatırımların toplam değeri 2 milyar \$ civarındadır. Kazakistan'da 500'ün üzerinde Türk-Kazak ortak sermayeli işletme faaliyette olup, %100 Türk sermayeli şirketlerin sayısı 160 civarındadır. Kazakistan'da Türk girişimcilerin özellikle gıda sektörü, ilaç-kimya sanayisi, inşaat, otelcilik ve imalat alanlarında öne çıktıkları görülmektedir. Kazakistan'da müteahhitlik sektöründe Türk şirketlerinin faaliyetleri de gün geçtikçe artmaktadır. Türk inşaat firmalarının Kazakistan'da üstlendiği projelerin toplam değeri 17,5 milyar Dolar civarındadır. Kazak firmalarının da son yıllarda Türkiye'de başta petrol ve turizm sektörlerinde yaptıkları yatırımları 350 milyon dolar'a ulaşmıştır (Serinkan ve Güney, 2019).

Bugün Kazakistan ve Türkiye arasındaki ekonomik işbirliği, enerji, ulaşım, sağlık, çalışma ve sosyal güvenlik, müteahhitlik ve danışmanlık hizmetleri, turizm, spor, tarım, bankacılık, sigorta, ticaret ve diğer alanları kapsamaktadır. Türkiye'den ihraç edilen ürünler ağırlıklı olarak makine ve teçhizat, plastik ve plastik ürünler, prefabrik yapılar, mobilya ve aydınlatma armatürleri, metalurji malzemeleri, buğday ve petrol ürünleri olup, ithal Kazak mallarının büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır (Raikhan, 2015). Kazakistan ile Türkiye arasındaki ticaretin altyapısını oluşturan anlaşma ve protokoller aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

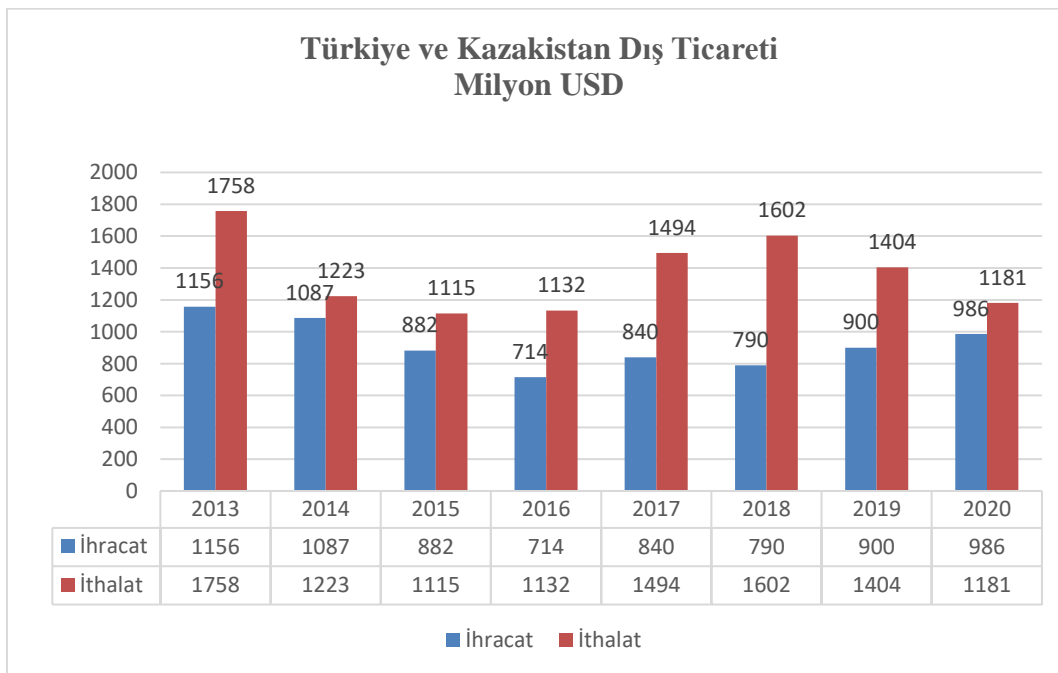
Tablo 7. Kazakistan ile Türkiye arasındaki ticaretin altyapısını oluşturan anlaşma ve protokoller

Anlaşma Adı	İmza Tarihi	Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı
Ticaret ve Ekonomik Teknik İşbirliği Anlaşması	10.09.1997	<u>02.06.1998/23360</u>
Gümrük Konularında Karşılıklı İdari Yardım Ve İşbirliği Anlaşması	22.05.2003	<u>31.07.2008/26953</u>

Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	01.05.1992	<u>11.02.1995/6460</u>
Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması	15.08.1995	<u>05.11.1996/8664</u>
Uzun Vadeli Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması	22.05.2003	
Uzun Vadeli Ticari ve Ekonomik İşbirliği Programı ve İcra Planı	13.12.2007	<u>20.03.2008/13357</u>
Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Kazakistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Arasında Ortak Gümrük Komitesi Kurulmasına İlişkin Mutabakat Zaptı	23.12.2017	<u>13.09.2019/30887</u>
KEK XI. Dönem Toplantısı Protokolü ve Eylem Planı	11.11.2019	<u>17.06.2020/31158</u>
Yeni Sinerji Ortak Ekonomi Programı 2019-2020 Eylem Planı	11.11.2019	

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

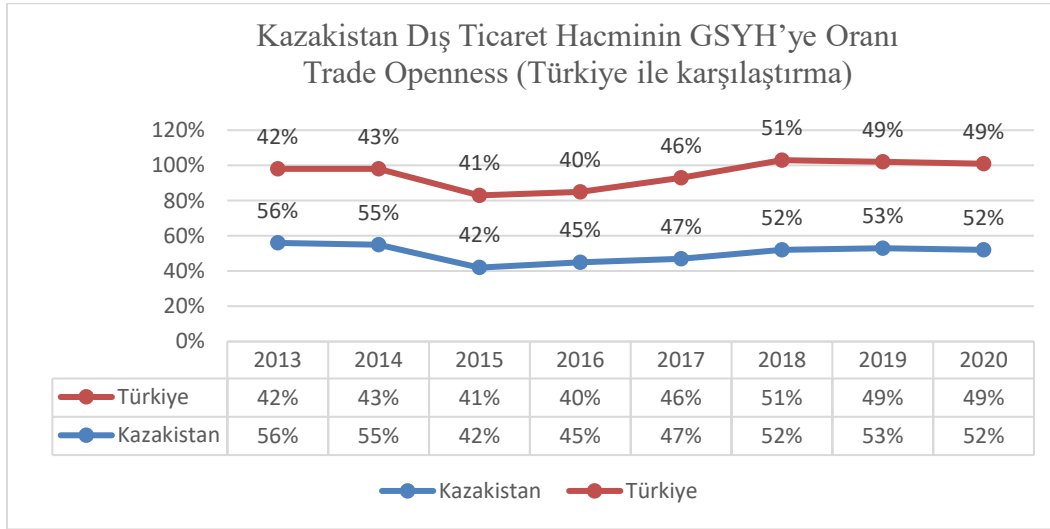
Şekil 1. Türkiye ve Kazakistan Dış Ticareti Milyon USD

Kaynak: T.C Ticaret Bakanlığı ve Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, 2021

2013 yılında Kazakistan ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi maksimum seviyeye ulaşmış, ithalat 1758 milyon ABD doları, ihracat ise 1156 milyon ABD doları olmuştur. Ancak her yıl bu rakamın düştüğü görülüyor. Aynı zamanda, ithalat oransal gerileme içinde hareket etmiştir. 2020 yılından bu yana ithalat miktarı, %67,17 azalmıştır. Toplam ticaret hacminden bahsedecek olursak ise düşüş eğilimi mevcuttur.

Şekil 2. Kazakistan Dış Ticaret Hacminin GSYH'ye Oranı Trade Openness (Türkiye ile karşılaştırma)

Kaynak: Ekonomik Araştırmalar Şubesi 2021, Dünya Bankası, TradeMap 2013-2020

Kazakistan'ın 2013 yılı ticaret hacmi oranı %56 idi. 2020 yılı itibariyle Kazakistan'ın ticaret hacmi diğer yıllara göre azalarak %52 olmuştur. Aynı zamanda Türkiye'nin dış ticaret hacmi 2013'teki %42'den 2020'de %49'a yükselmiştir.

Tablo 8. Türkiye'nin Kazakistan'a İhracatında Başlıca Ürünler (bin dolar)

№	GTİP	ÜRÜNLER	2018	2019	2020	Pay (%, 2020)	Değişim (%, 2019- 2020)
		TOPLAM İHRACAT (Diğerleriyle)	695 265	804 205	979 208	100	21,8
1	3004	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış)	5 192	6 838	63 616	6,5	830,3
2	5702	Dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları	22 649	25 923	31 100	3,2	20
3	6204	Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.(yüzme kıyafetleri hariç)	12 670	20 768	30 578	3,1	47,2
4	6109	Tişörtler, fanilalar, atletler, kaşkorseler ve diğer iç giyim eşyası (örme)	15 741	23 743	29 920	3,1	26
5	6110	Kazak, süveter, hırka, yelek vb. eşya (örme)	15 636	25 736	29 682	3	15,3
6	8704	Eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar	822	9 144	26 513	2,7	189,9
7	6203	Erkekler ve erkek çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, pantolon, tulum ve şort (yüzme kıyafeti hariç)	12 303	19 928	24 320	2,5	22

8	9019	Mekanoterapi, masaj, psikotekni, ozonoterapi, oksijenoterapi, aeroterapi, suni teneffüs, terapik teneffüs vb cihazlar	62	318	21 935	2,2	6797,8
9	9403	Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	12 675	12 508	16 833	1,7	34,6
10	7308	Demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı, inşaatta kullanılmak üzere hazırlanmış demir veya çelikten sac, çubuk, vb.	9 247	13 742	16 473	1,7	19,9
11	8516	Elektrikli su ısıtıcıları, elektrotermik cihazlar, ortam ısıtıcıları, saç ve el kurutucuları, ütüler, rezistanlar	10. 414	10 117	15 709	1,6	55,3
12	8479	Kendine özgü bir fonksiyonu olan diğer makineler ve mekanik cihazlar	4 622	4 276	13 846	1,4	223,8
13	8544	İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler; tek tek kaplanmış liflerden oluşan fiber optik kablolar	17 641	29 399	13 568	1,4	-53,8
14	6104	Kadın ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, etek, pantolon, tulum ve şort (örme)(yüzme kıyafeti hariç)	4 908	8 061	13 121	1,3	62,8
15	8474	Toprak, taş, metal cevheri vb. ayıklama, eleme, tasnif, ayırma, yıkama, kırma,	14 102	22 884	12 721	1,3	-44,4

		öğütme, yoğurma, kalıplama vb. Makinaları					
--	--	---	--	--	--	--	--

Kaynak: Trademap, T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021

Tablo 9. Türkiye'nin Kazakistan'dan İthalatında Başlıca Ürünler (bin dolar)

No	GTİ P	ÜRÜNLER	2018	2019	2020	Pay (% 2020)	Değişim (% 2019- 2020)
		TOPLAM İHRACAT (Diğerleriyle)	1 470 257	1 399 904	1 180 546	100	-15,7
1	7403	Rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımları (ham)	756 739	778 295	583 436	49,4	-25
2	7601	İşlenmemiş alüminyum	109 475	193 845	203 165	17,2	4,8
3	2711	Petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar	246 365	190 316	145 063	12,3	-23,8
4	7901	İşlenmemiş çinko	138 925	34 990	46 960	4	34,2
5	2701	Taş kömürü; taş kömüründen elde edilen briketler, topak vb. Katı yakıtlar	0	201	42 213	3,6	20901,5
6	713	Kuru baklagiller (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)	37 471	37 366	27 042	2,3	-27,6
7	7106	Gümüş (altın veya platin yaldızlı gümüş dahil) (işlenmemiş veya yarı işlenmiş ya da pudra halinde)	5 999	0	26 535	2,2	0
8	7801	İşlenmemiş kurşun	38 716	15 959	23 387	2	46,5
9	5201	Pamuk (karde edilmemiş veya penyelenmemiş)	732	8 308	17 594	1,5	111,8
10	7202	Ferro alyajlar	1 977	1 289	15 318	1,3	1088,4
11	7108	Altın (platin kaplamalı altın dahil) (işlenmemiş veya yarı işlenmiş ya da pudra halinde)	1 149	35 956	13 483	1,1	-62,5
12	2902	Siklik hidrokarbonlar	0	33 608	8 637	0,7	-74,3
13	1001	Buğday ve mahlut	82 603	48 672	6 629	0,6	-86,4
14	1204	Keten tohumu	291	871	5 241	0,4	501,7

15	1205	Rep veya kolza tohumları	0	0	3 317	0,3	0
----	------	--------------------------	---	---	-------	-----	---

Kaynak: Trademap, T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021

SONUÇ

Kazakistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler Kazakistan'ın bağımsızlığının ilanından hemen sonra başlamıştır. 16 Aralık 1991 tarihinde Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke Türkiye'dir. Kazakistan'ın bağımsızlığının ardından iki ülke arasında ilişkilerin temelini atan önemli anlaşmalar imzalanmıştır. Türkiye ve Kazakistan arasındaki ortak tarihsel kökler ve kültürel bağlar ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Türkiye ve Kazakistan arasında gelişmekte olan ikili ilişkiler uluslararası alana da yansımaktadır. İki ülke arasındaki ithalat-ihracat ilişkilerine bakıldığında Kazakistan'ın hammadde, Türkiye'nin ise bitmiş ürün ihracatçısı olduğu görülmektedir. Kazakistan başta petrol, doğalgaz, çelik, bakır, kömür, buğday vb. olmak üzere zengin yeraltı kaynaklarına sahip olduğundan hammadde ihraç etmektedir. Türkiye'nin Kazakistan'a ihracatında elektrikli ve elektriksiz makineler, plastik ve plastik ürünler, halılar, demir çelik ürünleri, mobilya, aydınlatma armatürleri, alüminyum yer almaktadır.

Kazakistan, Türkiye'nin enerji ihtiyacının bir kısmını karşılarken, teknoloji transferi, savunma sanayi ve inşaat sektörü gibi alanlardan ise Türkiye'den faydalanabilmektedir. İki ülke arasındaki ticaretin sürekli büyümesi, büyük ölçüde bu durumun her iki ülkenin yetkilileri tarafından doğru analiz edilmesinden kaynaklanmaktadır. Kazakistan ve Türkiye arasındaki ikili ilişkiler çok boyutlu olarak gelişmeye devam etmektedir. İki ülke arasındaki dilsel, dini, etnik, tarihi ve kültürel bağlar, iki ülkenin geleceğinin kardeşlik bağları çerçevesinde yakınlaşmasının altyapısını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Kazakistan ve Türkiye arasındaki ikili ekonomik ilişkilerin iki ülke arasında kurulan iyi ilişkilerden faydalanarak artışı sağlanmalıdır. Bunun için artık yeni kurumlar oluşturmak değil, yasal zeminde işbirliği yapmak gerekmektedir. Ayrıca Türkiye ve Kazakistan, küresel ve bölgesel sorunlara ilişkin ortak hedeflere, uluslararası kurumlar, ikili siyasi ve ekonomik ilişkiler çerçevesinde birbirine dost şekilde yaklaşımlar sergilemektedirler. Her iki ülke de aralarındaki ilişkileri hızlı ve yapıcı bir şekilde geliştirmeye çalışan iki büyük stratejik ortaktır.

Kaynakça

- Abdulvahap,K.&Yeşilot,O. (2011). Avrasya'nın Yükselen Yıldızı Kazakistan, İTO, İstanbul.
- Argyngazinov, Aibol (2021), Внешняя торговля Казахстана: современные тенденции и особенности экспорта (Foreign Trade of Kazakhstan: Modern Trends and Peculiarities of Export) (June 30, 2021). Russian Foreign Economic Journal. 2021. №6.
- Chinara Sarygulova (2011), Yüksek Lisans Tezi, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde İstihdam Politikası: Kırgızistan Örneği, T. C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı, İstanbul.
- Celeleddin Serinkan ve Fuat Güney (2019), Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri ile İlgili Bazı Stratejik Değerlendirmeler, Yeni Fikir.
- Dina Karibayeva (2006), Yüksek Lisans Tezi, Kazakistan'ın Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Dış Ticaretinde Meydana Gelen Gelişmeler, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gulim Kazibekova (2013), Yüksek Lisans Tezi, Sovyetler Birliği Sonrası Türkiye Kazakistan Ekonomik İlişkilerinde Yaşanan Gelişmeler, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Gulnara Bissaliyeva, (2011), Yüksek Lisans Tezi Kazakistan'da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Büyüme Ve İstihdam Üzerine Etkisi, İstanbul Üniversitesi.
- Khosjan Raikhan (2015), Yüksek Lisans Tezi, Dış Ticaret Açısından Kazakistan Türkiye İlişkileri, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Isparta.
- Meltem Duran (2002), "Kazakistan Ülke Etüdü", İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- Nihat Batmaz (2004), Türkiye - Kazakistan Arasındaki Ticari-Ekonomik İlişkiler, Türk Müteşebbislerinin Bu Ülkede Yaptıkları Yatırımların Boyutu ve Karşılaştıkları Sorunlar, Pamukkale Üniversitesi, İktisadi İdari Bil. Fak. /Denizli.

İnternet Kaynakları

- Kazakistan Cumhuriyeti Stratejik Planlama ve Reform Ajansı Ulusal İstatistik Bürosu, stat.gov.kz

Kazakistan Cumhuriyeti Ticaret ve Entegrasyon Bakanlığı (2020), 2021-2025 yılları için Kazakistan Cumhuriyeti ticaretinin geliştirilmesi için devlet programı konsepti <https://www.gov.kz/memleket/entities/mti/documents/details/61426?lang=ru>

Dünya Bankası, <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan>

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Kazakistan Bilgi Notu Mart 2021

Ekonomik Araştırmalar Şubesi, Türkiye İhracatlar Meclisi, Kazakistan Ülke Bilgi Notu, 2021

International Trade Centre, <https://www.trademap.org/Index.aspx>

T.C. Almatı Büyükelçiliği (2002), Ticaret Müşavirliği Verileri, Almatı.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/kazakistan-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/turkiye-kazakistan-siyasi-iliskileri_.tr.mfa

T.C. Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-asya/kazakistan/genel-bilgiler>

Qaz Trade Ticaret Politikası Geliştirme Merkezi JSC, <https://qaztrade.org.kz/rus/>

Extended Abstract

This study examines the foreign trade relations between Kazakhstan and Turkey after independence. Turkey was the first country that had recognized Kazakhstan's independence. The rapid development of relations between Kazakhstan and Turkey was due to the common historical, cultural, and spiritual ties. Official relations between Turkey and Kazakhstan started after Kazakhstan gained its independence and have continued for 30 years. Undeniable progress has been made in the two countries' economic, cultural and political relations.

After the collapse of the USSR, Kazakhstan faced many economic problems. The mains are: fall in production, unemployment, and high inflation. The government has started implementing economic reforms to save the country's economy from financial, monetary, infrastructural, and social crises. However, the economic reforms implemented did not yield immediate results. This process has been overcome by ensuring political and social stability by using the advantages, such as foreign capital and the richness of natural resources. They all came to the country with the correct domestic and foreign policies followed by the state and the reforms made in political, economic, and social fields. Thanks to foreign investors, financial and technological support has been received. Production, quality, and export increases of technological modernization and infrastructure development have been achieved in many sectors of the economy, especially in the oil and natural gas sector.

Since the independence of Kazakhstan, warm relations have been established between Turkey and Kazakhstan. After its independence, Turkey was the first country to recognize Kazakhstan and opened an embassy there. Turkish businessmen successfully continued this crucial step taken by the Turkish state. Today, Kazakhstan has become the country in Central Asia where Turkish business circles have the most significant business volume and shows tremendous potential for the future.

This study aimed to analyze the economic relations between Kazakhstan and Turkey. For this purpose, the current situation of the economic relations, especially the foreign trade relations between the two countries, has been revealed, and a situation assessment has been made. The selected foreign trade data covers the years 2016-2020. The commercial and economic relations between Kazakhstan and Turkey were examined with these data. This study consists of three parts. In the first part of the study, the general financial situation of Kazakhstan was discussed. In the second part of the study, the foreign trade structure of Kazakhstan was examined. The third part of the study concerned the commercial and economic relations between Kazakhstan and Turkey.

The Republic of Kazakhstan is a Turkish state that gained its independence in 1991 after the collapse of the Soviet Union and has the largest territory in Central Asia. The country has rich underground resources, large agricultural areas, skilled labor, and valuable industrial infrastructure. It ranks second in the world in terms of uranium, chromium, tin, and zinc reserves, third in magnesium reserves, and fifth in copper reserves. In addition, among the top ten countries in the world in terms of coal, iron, and gold reserves, Kazakhstan ranks twelfth, thirteenth and seventeenth, respectively, in terms of natural gas, oil, and aluminum reserves.

Today, Kazakhstan is one of the dynamically developing states of the post-Soviet era. The strategic goal of the development plan of the Republic of Kazakhstan until 2050 is to make Kazakhstan one of the 30 most competitive countries in the world. For this, specific efforts are required to develop the foreign trade strategy of the state, which provides high growth rates both in the gross domestic product based on production and in the gross domestic product at purchasing power parity. On the other hand, it ensures compliance with the World Trade Organization (WTO) and the Eurasian Economic Union (EAEU) rules.

Today, Kazakhstan's foreign trade activity has diversified to a great extent. Kazakhstan trades with more than 170 countries in the world. Kazakhstan follows an active and purposeful foreign trade policy that opens its economy to international institutions. In Kazakhstan, according to this methodology of the World Bank, foreign trade in the GDP structure is 66%.

The foreign trade turnover of Kazakhstan for 2020 was 86.4 billion US dollars. Within this, exports from Kazakhstan in 2020 amounted to 47.5 billion US dollars, and imports to Kazakhstan were 38.9 billion US dollars. Kazakhstan's largest trading partner in exports is China. In addition, it has severe commercial relations with countries such as Italy, Russia, the Netherlands, and Uzbekistan. Export volume with Turkey is in the 6th place. Russia is Kazakhstan's largest trading partner in imports by country. In addition, it has commercial relations with countries such as China, Germany, the USA, and France. Import volume with Turkey ranks 7th.

When it gained its independence on December 16, 1991, Turkey was the first country to recognize Kazakhstan as an independent country. Diplomatic relations were established on March 2, 1992, and the Turkish embassy began operating on April 18, 1992.

Today, economic cooperation between Kazakhstan and Turkey covers energy, transportation, health, labor and social security, contracting and consultancy services, tourism, sports, agriculture, banking, insurance, trade, and other fields. The products exported from Turkey

are mainly machinery and equipment, plastic and plastic products, prefabricated structures, furniture and lighting fixtures, metallurgical materials, and wheat and petroleum products. They constitute the vast majority of imported Kazakh goods.

The rapidly developing bilateral relations between Turkey and Kazakhstan are also reflected in the international arena. In addition to the strategic importance of the countries in Central Asia, the realization of economic integration between Turkey and Kazakhstan will benefit Turkey and the Turkic Republics since Turkey has historical, cultural, and spiritual ties with these countries.